

Kedves Irma! A 10 évvel ezelőtti köszöntőmben visszaadtam a Tőled kapott *Nulla dies sine linea* mottóra, és most újra végigtekintve az azóta még tovább gazdagodó utadon, újra azt emelném ki, hogy munkád élő mintaképe annak, hogy valóban „a működésben van a nyugalom” (József Attila). Születésnapod alkalmából ezért jó egészségben eltöltendő hosszú életet kívánok, és azt, hogy a jövőben az eddigiekhez hasonlóan legyen kedved és erőd munkálkodni. Kívánom, hogy továbbra is az alkotásban és értelmezésben meglett működés teremthessen nyugalmat a mindennapokhoz!

Hivatkozott irodalom

- DOMONKOSI ÁGNES 2015. *Szikszaíné Nagy Irma 70 éves. Magyar Nyelv* 111: 109–112.
- SZIKSZAINÉ NAGY IRMA 1993. *Az ikerítés helye, szerepe, szabályszerűségei a magyar nyelvben. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 197. Budapest.
- SZIKSZAINÉ NAGY IRMA 1994. *Stilisztika*. 1994. Trezor Kiadó, Budapest.
- SZIKSZAINÉ NAGY IRMA 1999. *Leíró magyar szövegtan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- SZIKSZAINÉ NAGY IRMA 2001. *Szövegértés – szövegelemzés – szövegalkotás*. Szövegtani gyakorlatok. Osiris Kiadó, Budapest.
- SZIKSZAINÉ NAGY IRMA 2007. *Magyar stilisztika*. Osiris Kiadó, Budapest.
- SZIKSZAINÉ NAGY IRMA 2008. *A kérdésalakzatok retorikája és stilisztikája*. Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója. Debrecen.
- SZIKSZAINÉ NAGY IRMA 2016. *Költészet és játék: A játékosság stíluslehetőségei a magyar költészetben*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- SZIKSZAINÉ NAGY IRMA 2021. *Intertextuális tükrök: Összehasonlító stíluselemzések*. Kalligram Kiadó, Budapest.
- SZIKSZAINÉ NAGY IRMA 2024. *A magyar líra stílustörténete*. Osiris Kiadó, Budapest.

DOMONKOSI ÁGNES
HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Hegedűs Attila (1954–2025)

Tudtuk, hogy súlyos beteg, mégis reménykedtünk a gyógyulásában. Októberben ünnepeltük meg a születésnapját az egyetemen. Bensőséges esti beszélgetés volt, sokat nevtünk a régi történeteken, boldog és emelkedett volt. A Nyelvtudományi Társaság is készült a 70 éves jubileumi köszöntésre: mind az őszi, mind a tavaszi programban helye volt, de sajnos már nem kerülhetett rá sor. Így kezdtem volna a laudációt:

Mi kell ahhoz, hogy valaki jó magyar nyelvtörténész, névtan- és nyelvjáráskutató lehessen? Először is a latin nyelv megfelelő ismerete. Hegedűs Attila a kecskeméti Piarista Gimnáziumban már elsőként jelentkezett Hardi István tanár úr különórájára, és társaival ellentétben végig ki is tartott. (Ekkoriban régész szeretett volna lenni. Mikor már csak egyedül járt, jutalma az órák végén egy hatalmas golden alma volt.) Másodszor, a magyar–német

szak kiváló párosítás az egyetemen (ELTE, 1977–82), főleg, ha Abaffy Erzsébet tartja a nyelvészeti prozemináriumot, később pedig két éven át Benkő Loránd vezetésével lehet elsajátítani a (nyelv)tudós kétkedő-kérdező hozzáállását vizsgálata tárgyához. Harmadszor: az sem rossz, ha vannak inspiráló „speckollok” (azaz: speciális kollégiumok), amelyek a szokásosnál mélyebb bepillantást engednek a nyelvészet valamely részterületébe, önálló adatgyűjtésre, kutatómunkára készítve a hallgatókat. Ilyen volt Ördög Ferenc Bevezetés a személynevek vizsgálatába című kurzusa, amely Hegedűs tanár úr névtan iránti érdeklődését felkeltette. S ami a dialektológiát illeti, a vidéki-falusi gyermek- és ifjúkor, a szűkebb pátria szeretete, a hagyományos népi életmód tisztelete fogékonyra teszi a nyelvészt a nyelvjárási értékek felfedezésére. Ahogy a legkiválóbb magyar stilisztáknak is általában van/volt egy-egy kedvenc írója vagy költője, úgy a nyelvjáráskutatót is haza szokta húzni a szíve, esetünkben a Gödöllői-dombság és a Cserhátalja találkozásánál fekvő Kisnémedibe, egy déli palóc községbe. Ismerős helyen magától értetődően könnyebben megy a terepmunka is, készséges adatközlőkből biztosan nincs hiány.

Előzőleg persze két év kötelező sorkatonai szolgálatot is teljesítenie kellett Lentiben (a 70-es években járunk), majd teológiai tanulmányokat folytatott újabb két éven át a piaristák budapesti szemináriumában. Csak ezután következett az ELTE-s időszak. Már hallgatóként, 1979-től publikál, OTDK-t is nyer. Második keresztnévét, a Tibort nem szerette, hamar el is hagyta. A Névtani Értesítő és a Magyar Nyelv rendszeres szerzője lesz; 1984-ben utóbbinak mind a négy számában olvashatjuk cikkeit. A megelőlegezett bizalom mindig is a legjobbat hozta ki belőle, és Benkő Loránd professzor több mint egy évtizedig támogatta. Egzisztenciális biztonságról ugyan nem lehetett szó, de tudományos segédmunkatársként, majd tudományos munkatársként megkezdhetette szakmai felkészülését a nagyobb feladatokra. Közben lendületet vett a névtani terepmunka, Magyarország földrajzi neveinek gyűjtése. 1986-tól 93-ig minden nyáron részese ennek (l. pl. Komárom megye földrajzi nevei, 1985). Folyamatosan tanít az ELTE-n (nyelvtörténetet, dialektológiát, névtant), 1983-ban elkészül a Kisnémedi tájszótárral (amely csak kilenc évvel később jelenik meg), bölcsészdoktorrá avatják, és Benkő biztatására Papp Lajossal elkezdnek dolgozni a középkori magyar nyelvű levelezés kiadásán. Ehhez paleográfiát is tanult Érszegi Gézától, a Magyar Országos Levéltár munkatársától. A Pesti Barnabás utcai épület III. emeletének 1-es számú helyiségében rendezkedhettek be, amely valójában a tanszéki könyvtár íróasztalokkal ellátott raktára volt. Először mikrofilmen, aztán „élőben”, (cseh)szlovákiai levéltárakban is tanulmányozták a leveleket. A betűhú átírás és a filológiai részletek aprólékos tisztázása végül 1991-es megjelenését tette lehetővé e kiemelkedő nyelvtörténeti forrásmunkának (Középkori leveleink 1541-ig). A szerzők 1994-ben méltán kapták meg az akkor alapított Bárczi-díjat.

Az ELTE mellett a 90-es évek elején három másik egyetem magyar szakos képzésének elindításában működött közre. A Miskolci Bölcsész Egyesületben végzett munkája hozzájárult a Miskolci Egyetem magyar szakának létrejöttéhez, azon belül a nyelvészet oktatásának zavartalan megkezdéséhez. Ezt követte a Károli Gáspár Református Egyetemen való oktató-szervező tevékenysége 1993-tól, de aztán, amikor az elnyert Széchenyi professzori ösztöndíj döntés elé állította, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemet választotta – mint utóbb kiderült, véglegesen. Ez az intézmény lett az otthona; egykori piarista diákként talán természetes is, hogy ebben látta a küldetését. Három nyelvészeti tanszék jött létre (magyar, általános és finnugor), együtt önálló intézetet alkotva. Ezt is, a Magyar

Nyelvészeti Tanszéket is vezette, utóbbit több mint két és fél évtizeden át. Megélte a pilis-csabai campus kiépülésének időszakát és annak fénykorát, amikor a magyar szak kifejezetten nagy hallgatói létszámmal működött, s így a nyelvészeti tanszékeken is mozgalmas élet zajlott. Számos kiváló nyelvessel dolgozott itt együtt – leghosszabb ideig a szintén nyelvtörténész Gerstner Károllyal, akivel kiválóan megértették egymást, és az ELTE-s hagyományokat követve élményekkel teli nyelvjárásgyűjtő tanulmányi kirándulásokat is szerveztek a hallgatóknak Moldvától a Szilágyságon és Kárpátalján át a Muravidékig és az Őrségig – csupán néhány helyszínt említve. Nagycsaládos apaként is rengeteg energiát fektetett az egyetemi munkába. 2000-től három cikluson át oktatási dékánhelyettesként szolgált a kart, az adminisztratív feladatok ellátása mellett a tanácstalan hallgatók ügyes-bajos dolgainak elrendezését is segítve. Erre az időszakra esik az ún. bolognai rendszer bevezetése, amely alaposan átszabta a képzési kereteket, és kihatott a vidéki campus közösségi életére (a korábbi, tipikusan ötéves és kétszakos struktúra a hároméves, egyszakos alapképzések felé billent el). Nem meglepő hát, hogy ebben az évtizedben több oktatáspolitikai, minőségbiztosítási és pedagógiai témájú írása is keletkezett. Közben Erasmus-oktatóként megfordult Besztercebányán és Münchenben (2-2 alkalommal), valamint Nyitrán. Egyetemi elismerései: Pázmány Péter Emlékérem (2003), Pázmány Plakett (2010).

Visszakanyarodva még a 90-es évekhez, 1991-től (2004-ig) a Névtani Értesítő fellelős szerkesztője. 1992-ben végre megjelenik Kisnémedi tájszótára, majd az ezt kiegészítő, műfajteremtő Hiányszótár (1996): *mit nem ismer a köznyelvi szókészletből a nyelvjárási beszélő?* PhD-fokozatát 1995-ben szerzi meg az ELTE-n. 1997-ben nyeri el a Széchenyi-ösztöndíjat. Balogh Lajossal és Ördög Ferencsel 1998-ban adják közre a kapuvári járás földrajzi neveit. Elméleti síkon is foglalkozik a tájszavakkal, a tulajdonnév mibenlétével, a nyelvátlaszok módszertani kérdéseivel, tanulmányt ír Balassi nyelvjárásáról, a régi magyar nyelv erotikus szókincséről, felhívja a figyelmet az archaizálódás kérdéseire az értelmező kéziszótár 2. kiadásának munkálatai közben. 2000-ben jelenik meg szerkesztésében a MÁRTON GYULA által gyűjtött Szilágysági nyelvátlasz. Visszatérő résztvevő a szegedi nyelvtörténeti konferenciákon, pályázatokat ír, OTKA-kutatásokban tevékenykedik, társszerző a KISS JENŐ szerkesztette Magyar dialektológia (2001) című tankönyvben. A földrajzi nevek gyűjtésében a Nagykátai járás (2002) következik. Ugyanebben az évben neki ítéli a Nyelvtudományi Társaság a kutatási profiljához talán legközelebb álló Csűry Bálint-emlékérmét és -díjat. Tanszéki könyvsorozatot indít el, amelyben KISS LAJOS, SZÉPE JUDIT, CSER ANDRÁS és GÁSPÁRI LÁSZLÓ egy-egy monográfiája mellett saját kötetei is megjelennek: A változó nyelvjárás (2005), A vonzatosság a magyar nyelvjárásokban (2012, ez volt ugyanebben az évben habilitációjának témája is) és – KOVÁCS MÓNIKÁVAL közösen – a Kísérlet a magyar nyelvjárások komplex klasszifikációjára (2016) című munkák. Az Elméleti Nyelvészet Tanszék vezetőjével, É. KISS KATALIN professzorral és GERSTNER KÁROLY kollégájával megírják a Kis magyar nyelvtörténetet (2013), amely Fejezetek a magyar nyelv történetéből címmel elektronikusan is hozzáférhető tankönyv magyar szakos egyetemistáknak.¹ Ugyancsak É. KISS KATALINNAL közösen találta ki és szerveztek meg egy nagy sikerű konferenciasorozatot, amelynek a nyelvelmélettel összekapcsolt három témaköre (a dialektológia, a diakrónia és a kontaktológia) évről évre váltotta egymást. A két tanszék mindegyikből öt – összesen tehát 15 – ilyen

¹ Elérhetősége: <https://real.mtak.hu/8351> (2025. 02. 18.)

konferenciát rendezett meg: az elsőt 2008, a 15.-et 2022 novemberében. A kézzelfogható eredmény 15 szerkesztett kötet, bennük számos sűrűn idézett tanulmánnyal. Kezdeményezésük, ha nem is az eredeti formában, de tovább él: egy év szünet után, tavaly ősszel Nyelvelmélet és nyelveírás főcímmel, a nyelvi változás és változatosság kérdéskörének szentelve két napon át 21 előadást hallgathattak meg a résztvevők, immár a Nyelvtudományi Kutatóközponttal való szorosabb együttműködésben, a Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat részeként.

Hegedűs Attila a legutóbbi időkig töretlen szorgalommal tanított, kutatott és publikált, 178 találatot mutat a neve mellett a Magyar Tudományos Művek Tára. Utolsó munkája a Nyelvtudományi Közlemények folyóirat 2025. évi számában fog megjelenni (pár nappal halála előtt még átnézte a szöveget, és két változtatást kért a főszerkesztőtől). Érdeklődési köre széles – a mai magyar nyelvhasználatra is kiterjedő – volt, szemléletmódja nyitott, módszertani szigora következetes. Az általa felhalmozott tudás tárházából sokan és még nagyon sokáig haszonnal meríthetünk. Nagyon várta, de a csöndes, gondtalan nyugdíjas éveket felesége, lánya, négy fia és 19 unokája körében már nem érthette meg. Nekünk, közvetlen kollégáinak is nehéz az elválás, nagyon hiányoznak majd bölcs tanácsai, mosolya, egész személyisége, jelenléte. Némi vigaszt nyújt a gondolat, hogy szinte minden megadatott neki, amitől egy tudós, egyetemi ember élete szép, boldog, tartalmas és sikeres lehet, valamint az, hogy köszönetünket és nagyrabecsülésünket egy ünnepi tanulmánykötettel ki tudtuk fejezni neki (FARKAS EDIT – NEMESI ATTILA LÁSZLÓ – PINTÉR LILLA szerk., Levéltár – terepmunka – katedra. Születésnapj köszöntő kötet Hegedűs Attila tiszteletére. PPKE Magyar Nyelvészeti Tanszék, Budapest²). Hálások vagyunk mindenkinek, aki ebben részt vett, és őrizte velünk együtt a titkot a megjelenésig.

December végén elküldte nekem egy sosem közölt írását. 2003-ban születhetett, az akkoriban felkapott *tartótiszt* (elvonással: *kapcsolatot tartó tiszt* > *tartótiszt*) szóösszetételről szól. Kiegészítve fönti pályaképét, és az utókornak tanulságul hadd idézzek belőle egy részt: „1984-ben kezdő tudományos kutatóként az ELTE Idegen Nyelvi Lektorátusa szervezésében egy német diplomata feleségét tanítottam magyarra mintegy kiegészítve a fizetésemet. Befejezve a fél éves kurzust, a nyár közepén egyszer csak két ember keresett fel. Hadnagyként és századosként mutatkoztak be, és arra akartak rávenni, hogy írjak jelentéseket nekik a tanítványomról. Különbözőképpen próbálkoztak, fenyegettek (állásvesztés, külföldi úttól való eltiltás), de nem tudtak fogást találni rajtam. Végül – és ezen a ponton majdnem beugrottam nekik – a hazafias érzésemre apelláltak: a nő férje szerintük kárt okoz Magyarországnak, nekem tehát kötelességem segíteni nekik. Mondom, majdnem rávettek. S hogy mi mentett meg? Egy egészen egyszerű dolog, a stílus. Ez a két tiszt ugyanis a beszélgetés közben folyamatosan letegezett. Ők nem tudták, hogy ez engem zavar, hogy másokkal is csak hosszú ismeretség után szoktam tegeződni. És arra gondoltam: kell az nekem, hogy két ilyen alak letegezzen? Dehogynis mászom bele ilyen viszonyba! Így aztán elutasítottam őket, s csak nemrég döbbsentem rá, hogy mitől mentett meg a finnyásságom (de nevezhetjük stílusérzéknek is).”

Isten veled, Tanár Úr, nyugodj békében!

NEMESI ATTILA LÁSZLÓ
Pázmány Péter Katolikus Egyetem

² Elérhetősége: <https://btk.ppke.hu/tanszekunk-kiadvanyai-6> (2025. 02. 18.)